

LUND UNIVERSITY

John Lockes samhällssyn. Den nödvändiga dygden - förtroendet som samhällets grundval

Höög, Victoria

Published in:
Ugglan

1996

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Höög, V. (1996). John Lockes samhällssyn. Den nödvändiga dygden - förtroendet som samhällets grundval. *Ugglan*, 6, 19-34.

Total number of authors:
1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

John Lockes samhällssyn

Den nödvändiga dygden – förtroendet som samhällets grundval
av Victoria Höög

Inledning

I ett brev skrivet 1659 uttrycker Locke en problematik som kommer att göra sig gällande i det livslånga författarskap som ännu låg framför honom. Vad styr människans handlande? Är människan ansvarig för sina handlingar och på vilka grunder? Svaren på dessa frågor kom att bli förvånansvärt oförändrade. Bakom förnuftet styr fantasin, känslorna är såväl den enfaltiges som den vises utgångspunkt. Vanor och intressen bildar tillsammans med åsikterna det som kallas kunskap. Relativiteten i Lockes kunskapsupfattning framträder med större skärpa här än i *Essays* mer heterogena komposition.

Tis Phansye that rules us all under the title of reason, this is the great guide both of the wise and fooleish, only the former have the good lucke to light upon opinions that are most plausible or most advantageous. Where is that great Diana of the world Reson, every one thinks he alone imbraces this Juno, whilst other graspe noething but clouds, we are all Quakers here and there is not a man but thinks he alone hath this light within and all besids stumble in the darke. Tis our passions that bruteish part that dispose of our thoughts and actions, we are all Centaurs and tis the beast that carries us, and every ones Recta Ratio is but the traverses of his owne steps. When did ever any truth settle it self in any ones minde by the strength and authority of its owne evidence? Truths gaine admittance to our thoughts as the philosopher did to the Tyrant, by their handsome dresse and pleasing

Fortuna på sitt hjul Okänd konstnär.

aspect, they enter us by composition, and are entertained as they suite with our affections, and as they demean themselves towards our imperious passions, (...) Men live upon trust and their knowledg is noething but opinion moulded up betweene custome and Interest, the two great Luminaries of the world, the only lights they walke by. Since therefore we are left to the uncertainty of two such fickle guides, lett the examples of the bravest men direct our opinions and actions; if custome must guide us let us tread in those steps that lead to virtue and honour.¹

Den äldre Locke behöll i stort sett samma uppfattningar. Förnuftets svaga position gentemot känslorna, sanningens beroende av överensstämmelse med förväntningar och känslor var två markerade inslag i hans människosyn. Synsättet kan närmast beskrivas som konservativt, vad som återstår är följa traditionen och uppföra sig väl. Lockes resultat i *Essay* har lästs som ett argument mot den naturliga lagens existens. Detta synsätt har inneburit en motsägelser till ett annat markerat idéinslag hos Locke, idén att tillvaron rymmer en naturlig ordning eller lag.² Under hela sitt liv kom Locke att hävda existensen av en sådan naturlig lag som innehöll de moraliska normerna människan borde leva efter. Hur ska människan leva för att vara moralisk? För Locke var det självklart att strävan efter dygd, att ständigt försöka förbättra sin karaktär, ingick i människans plikter. Gud hade gett ramarna och förmågan till människan. Men därefter var hon fri att välja sitt liv.

I den traditionella filosofiska historiografin representerar Locke en ny filosofisk tradition, empirismen. Det har inneburit ett fokus på nyheterna i den lockeska filosofin och ett medvetet negligierande av andra inslag. Men om Lockes tankevärld konstrueras utifrån samtidens intellektuella kontext träder även andra inslag i förgrunden. Ett sådant inslag är de klassiskt-aristoteliska influenserna i Lockes filosofi. Min tes är att Locke använder sig av detta aristoteliska arv på ett nyskapande sätt. Det både bidrar till och ingår i hans filosofi på ett avgörande sätt. Frågan om människans moraliska kapacitet utgör en

förbindelse mellan *An Essay concerning Human Understanding* och *Two Treatises of Government*.³ Lockes svar konstruerades kring det traditionella moralfilosofiska svaret, nämligen dygden. Men inte vilken dygd som helst, utan förtroendet (*trust*). Locke nämner regelbundet begreppet förtroende i flera kapitel i *Two Treatises*, men ägnar det inte någon systematisk analys. Få kommentatorer har gett det någon uppmärksamhet.⁴ Till skillnad mot begrepp som rättigheter, naturtillstånd, samtycke, legitim statsmakt etc. har förtroendet en mindre framträdande plats i *Two Treatises*, men trots det en betydelsefull roll i Lockes teori.⁵

Den nödvändiga dygden: förtroendet

En av Lockes mest välkända politiska övertygelser är att den politiska maktens legitimitet vilar på folkets samtycke. Villkoren för maktinnehavet definieras nogga av Locke, det vilar på regeringen och parlamentet att utföra de anförtrodda uppgifterna, att bevaka folket och verka till deras bästa. De har också förtroendet att finna den bästa vägen att förverkliga målet. Inte heller regeringen är helt lämnade att godtyckligt utforma vad de anser är det allmänna goda. Den naturliga lagen anger samtyckets innehåll. Samtycket i sin tur bygger på förtroende, att politikerna uppfyller vad de lovat som innebär förbättringar i förhållande till naturtillståndet.⁶ Locke lägger stor vikt vid att det politiska styret är lagmässigt, politikerna har mandat att skapa lagar till det allmänna bästa. Men hans tillit till lagarna är inte orsaverat. Parlamentets förföljelse av religiösa avvikare hade skett med lagarnas hjälp. Algernon Sidney och Russell hade avrättats efter lagliga domslut. Således kan inte medborgarna uppmanas till att ha odelat förtroende för lagarna som form utan det krävs ett aktivt förhållande till deras innehåll och verkställande.⁷ Den politiska makten emanerade ur ett förtroende mellan medborgare och utsedda representanter. Så länge politikerna uppfyller överenskommenheten att verka för det allmänna bästa råder en förtroendefull relation. Denna förtroenderelation upphör inte med att den formella politiken etable-

ras, utan kravet på förtroende spelar en fortsatt betydelsefull roll. Det fanns med före lagarna och även i nästa led, i det politiska samhället jämsides med lagarna.

Vad betyder förtroende för Locke? I en av de tidiga essäerna gav han förtroendet "trust" eller "fides" en betydelsefull, för att inte säga fundamental roll för själva samhällets existens.⁸ Människans tillvaro vilar på förtroende. Lockes analys i *Essay* hade visat att människans tankeinhåll kunde härledas från omständigheter utanför henne själv. Även om själva tankeprocessen var individuell, låg det avgörande begränsningar i den tillgängliga miljön. Seder, traditioner, religion eller den omgivande kulturen i vid mening tillhandahöll vad som var möjligt att tänka. Inte bara tankeinhållet formades av yttervärlden, utan också människornas handlingsutrymme. Till skillnad mot tankfriheten som Locke tillskriver betydande teoretiska möjligheter är människans praktiska handlingsutrymme mer begränsat. Begränsningarna ligger framför allt i människans omöjliga situation, från individens synpunkt är inte yttervärlden varken överblickbar eller förutsägbar. I England under senare delen av 1600-talet var den i flera avseenden mer komplex än tidigare. Den politiska och religiösa turbulensen innebar att från medborgarens synpunkt redde sig omvärldens villkor osäkrare än någonsin.

Vad krävs för att kunna leva vidare utan att passiviseras av yttrevärldens turbulens, vad krävs för att människorna ska ha en positiv handlingsberedskap? Om samhället överhuvud taget ska kunna utgöra scenen för ett gott liv krävs det goda handlingar. Problemet blir då hur människorna ska vara beredda till att utföra de goda handlingarna och ta sitt ansvar för den gemensamma skapelsen samhället. Lockes svar på den frågan är förtroende (trust). Förtroende mellan människorna krävs för att det ska finnas någon dynamik, att de vågar handla. Men hur uppstår förtroende? Lockes skildring av de mänskliga villkoren lämnar föga utrymme för att förtroendeskapande relationer mellan människorna ska uppstå spontant. Det finns inte heller någon metafysisk essens som kan kallas förtroende.

Locke framställer förtroendet som en *dygd*, dvs förmågan finns

The Bench, kopparsticke av William Hogarth, 1758.

latent hos människan men kräver ett aktivt karaktärsarbete för att realiseras. Denna karaktärsbildning hämtar sitt föredöme från en extern moralisk måtstock, den naturliga lagen. Vore människan lämnad åt sig själv, utan denna högsta norm, skulle moralen bli en individuell skapelse. *Essay* hade visat hur individens partiskhet och den religiösa och kulturella heterogeniteten skapade olika moraliska motiv. I ljuset av de förhållandena framstod den naturliga lagen som ett auktoritativt värdesystem mer nödvändigt än någonsin. Men samtidigt var problemet att den naturliga lagen varken kunde identifieras med hjälp av etablerade traditioner eller en universell förnuttsubstans. Analysen i *Essay* utgick från ett kulturellt och religiöst splittrat Europa och resulterade i en relativistisk människosyn; det finns ingen moralisk essens som förenar människorna. Men Locke stannar inte här, moralen kan betraktas som en norm att sträva mot för att överbrygga relativismen. Då uppstår den möjlighet som Locke ut-

tryckte i det tidigare citerade brevet från 1659, att betrakta förtroendet som en dygd, men utan metafysisk essens.

Denna dygd - som enligt Locke analys i *Essay* vilar på såväl traditioner som rationella överväganden - får en avgörande betydelse för samhällets existens. Den är både orsaken till att det goda livet i dess politiska form uppkommer och ett villkor för att det vidmakthålls.⁹ Alla mänskliga samhällen är beroende av att människorna handlar solidariskt mot varandra på ett sätt som skapar förtroende. I essän från 1664 som argumenterade mot att egenintresset utgör basen i den naturliga lagen, uttrycker han också idén om förtroendets samhällskonstituerade roll på ett sätt som kommer att vara genomgående i det fortsatta författarskapet; "trust, which is the bond of society."¹⁰

Förtroendet som samhällets grundval

I *Two Treatises* förekommer begreppet förtroende "trust" i nästan samtliga kapitel. Det tillmäts en betydelse i de flesta mänskliga relationer från vänskapen till samhällsbanden. Det existerar i naturtillståndet som Locke ger talrika exempel på, bl.a. häntrade från Amerika. Förtroendet finns som en universell mänsklig förmåga oberoende av samhällsinstitutionernas utvecklingsnivå. Det tillhör människans rationella förmåga att kunna ge löften. Löften mellan individer tillhör människan som människa och inte som medborgare.

*The Promises and Bargains for Trust, etc. between the two Men in the Desert Island, mentioned by Garcilasso De la Vega, in his History of Peru, or between a Swiss and an Indian, in the Woods of America, are binding to them, though they are perfectly in a State of Nature, in reference to one another. For Truth and keeping of Faith belongs to Men, as Men, and not as Members of Society.*¹¹

Friheten i samhället definieras av de lagar som utfärdats "according to the Trust put in it".¹² Med lagarnas tillkomst institutionaliserar förtroendet och blir grunden för den politiska traditionen. Men i

denna norm ingår ett aktivt ställningstagande av medborgarna till hur förtroendet förvaltas. Om den lagstiftande makten inte agerar i enlighet med det givna förtroendet kan folket återkalla sin delegation.¹³

*Though in a Constituted Commonwealth, standing upon its own Basis, and acting according to its own Nature, that is, acting for the preservation of the Community, there can be but one Supream Power, which is the Legislative, to which all the rest are and must be subordinate (...) there remains still in the People a Supream Power to remove or alter the Legislative, when they find the Legislative act contrary to the trust reposed in them. For all Power given with trust for the attaining an end, being limited by that end, whenever that end is manifestly neglected, or opposed, the trust must necessarily be forfeited and the Power devolve into the hands of those that gave it, who may place it anew where they shall think best for their safety and security.*¹⁴

I ett annat avsnitt om den verkställande maktens omfattning betonar Locke att exekutivens ställning vilar på förtroende. Missbrukas förtroendet, återgår det till den legislativa makten.¹⁵ Samma resonemang återkommer i avsnittet om den exekutiva maktens prerogativ, dvs rätten att agera för det allmännas bästa utan lagens stöd.¹⁶ Locke ger en förhållandevis stor prerogativ makt till monarken. Så länge förtroendet utövas till det allmänna bästa, finns ingen anledning att begränsa prerogativets räckvidd. Den gode prinsen förstår att hantera det rätt.¹⁷ Men Locke poängterar att prerogativet är bundet till prinsens dygd. Om en sämre efterträdare gör anspråk på motsvarande handlingsutrymme existerar inget prejudikat. Den lagstiftande makten kan med hänvisning till att den nya exekutiven saknar föregångarens moraliska kvaliteter inskränka prerogativets omfattning.¹⁸

Även i kapitlet om den lagstiftande makten utgör dygden förtroende den avgörande gränsen mot illegitim politisk makt. Med erfarenheterna från parlamententers hårda agerande mot de radikala pu-ritanerna i samband med Monmouthkrisen i fälskt minne var Locke lika angelägen om att begränsa den lagstiftande makten som den exe-

kuiva. Om de överskred sina befogenheter, att verka för det allmänt goda och skydda folkets liv och egendom, bröt de förtroendet och makten återgick till folket, dess ursprungliga källa. Bakom Lockes uppfattning att parlamentet lika lite som exekutiven kunde ha absolut makt fanns dels synen att absolutismen oavsett form stred mot Guds avsikt med sin skapelse, dels att den enskilde människans dåliga egenskaper som maktlystnad, fruktan, darskap och korruption, också kunde isensättas i parlamentet.

Whosoever therefore the Legislative shall transgress this fundamental Rule of Society; and either by Ambition, Fear, Folly or Corruption, endeavour to grasp themselves, or put them into hands of any other Absolute Power over the Lives, Liberties, and Estates of the People; by this breach of Trust they forfeit the Power, the People had put into their hands (...).¹⁹

Också i *Two Treatises* sista kapitel "Of the Dissolution of Government" har begreppet "trust" en framträdande plats.²⁰ Att agera mot det givna förtroendet som gavs i samtycket ger medborgarna rätt att upplösa styrelseskicket. I ett exempel argumenterar Locke för att kungen under sådana omständigheter kan ställas inför rätta som vilken annan man som helst. Hur allvarligt Locke ser på löfresbrottet går inte att ta miste på. Därigenom hotar kungen samhällets förbestånd och placerar sig i ett krigstillstånd mot medborgarna.²¹

Förtroendets förutsättningar i förnuft och känsla

Om nu Locke ansåg att förtroende var samhällets grund, hur tänkte han sig det i praktiken? Den naturliga lagen fanns som en plikt för alla människor och förenade därmed härskare, lagsiftare, engelsmän och indianerna i en gemensam norm att sträva mot, men problemet var att normen i praktiken negligerades. Som Dunn påpekar, Locke svarar inte på frågan hur pålitlig människan var. Ett generell svar på det var lika omöjligt att ge för Locke som för en samtida filosof. Men

Locke har i stället en klar föreställning om förtroendets rangordning som påverkade människan i riktning mot ökad pålitlighet.²² analysen återfinns inte i *Two Treatises*, utan i *Essay*. I kapitlet om moraliska relationerna gav Locke en systematisk framställning hur de moraliska handlingarna skapas. Det första nödvändiga villkoret är Guds existens. Som skapare till den naturliga lagen är Gud upphovet till normen och ordningen utan vilken mänsklig existens inte är möjlig.²³ En illustration till hur fundamental Gud är i Lockes tankevärld speglas i hans uppfattning att religiös tolerans inte kunde omfatta ateister. För att vara ateist innebar att förneka den gudomliga ordningen och ställa sig utanför dess normsystem. Varken förtroende, överenskommelser eller eder var bindande för ateisten och därmed hotades grunden för samhällets existens.²⁴ Men även för gudstroende är Guds existens bara en av flera grunder till de moraliska handlingarna. Det andra lagsystemet som befordrar moralen är de världsliga lagarna som upprätthålls genom politiken. Makten finns i hotet om sanktion, ett förhållande som få medborgare är omedvetna om.²⁵ Det tredje systemet "the law of Opinion or Reputation" tillskriver Locke den avgörande betydelsen för vad som anses vara moral och omoral i ett samhälle.²⁶ Här används också dygdebegreppet, för att karaktärisera de gällande normerna, men utan en metafysisk essens. Den stora vikt Locke fäster vid detta informellt etablerade värdesystem indikerar att dygdena hade en fortsatt betydelse för den politiska teorin. Trots den anti-metafysiska definitionen, hävdar Locke att dygden som ett allmänt värdemönster har en avgörande betydelse för ett samhälles stabilitet.²⁷ John Dunn nämner en fjärde ramfaktor som påverkar människans pålitlighet, den medfödda socialiteten som Locke särskilt framhåver i *Two Treatises*. Den fungerar som en drivande kraft för människan att söka sig till sina likar, och med språkets och förståndets medverkan skapas dessutom en behaglig samvaro. Som Dunn påpekar, utan denna socialitet hade "the law of Reputation" inte fungerat.²⁸

Lockes framställning av "the law of Opinion" betonar att de moraliska normerna står i beroende till traditioner, seder och bruk.

Det ger ett betydande mått av relativitet i vad som räknas som gott och ont. Om den uppfattningen förenas med Lockes hedonistiska teori - uppfattningen att människans handlande främst styrs av lust och olust - framtonar bilden av en människa som med vreakan kan framtida som ansvarig för sina handlingar. Hur ska den uppfattningen förenas med förtroendet som samhällets grund? Dunn hävdar att man måste ta fasta på andra inslag i Lockes människosyn om förtroendet ska kunna vara bas för en relation. Det kräver att människan betraktas som en fri agent, att hon verkligen överblickar och förstår konsekvenserna av sitt handlande. Annars är grunderna för förtroenderelationen oklar.²⁹

Men är inte förtroendets natur - både som motiv för uppkomst och upprätthållande - att det tillåter rationella överväganden att sam-
sas med vanebaserade ställningstaganden? Därmed kan komplexiteten i de mänskliga handlingarna reduceras till ett överblickbart antal som man sedan kan välja förhållningssätt till. En av de få teoretiker som mer systematiskt ägnat sig åt förtroendebegreppet, främst dess sociala funktion, är den tyska sociologen Niklas Luhmann i boken *Trust and Power*.³⁰ Luhmann hävdar att förtroende i någon form måste finnas i alla samhällen. Förtroendet är grunden för samarbete ska upplevas som meningsfullt och nödvändigt för att ett samhälle ska vara handlingskraftigt. Luhmann ser förtroende bl. a. som en rationell strategi för att reducera verklighetens komplexitet till ett antal överblickbara alternativ. En individ kan varken styra eller kalkylera alla de handlingar som en annan människa kan tänkas utföra. Utan förtroende stagnerar samhällen och institutioner. Var och en lever enligt sin egen moral och utför bara de nödvändigaste handlingarna. Men existensen av förtroende leder till att önskade handlingsalternativ kan tänkas bort. Om förtroende finns minskar människans oro. Därmed ökar också individernas handlingsbenägenhet. Det fungerar som en dynamisk princip som stimulerar till initiativ.

Luhmanns uppfattning att förtroende innebär att önskade handlingsalternativ kan elimineras är väl förenligt med Lockes användning av begreppet. Just på grund av den mänskliga friheten och

den därav följande oöverskådligheten av de mänskliga handlingarna krävs förtroende. Det överlämnas i samband med den politiska makts konstituering.³¹ I förtroendet ingår att välja de bästa medlen för att skapa ett gott samhälle. Därefter kan medborgarna inte i detalj kontrollera sina makthavare. Makthavarna kan inte detaljstyra medborgarna i syfte att säkra ett allmänintresse. Ett sådant samhälle skulle få misstroendet som utmärkande egenskap. Förtroendet kräver inte rationella människor, utan uppkommer snarare på grund av motsatsen, som uttryck för en insikt att det inte går att kontrollera och överblicka de mänskliga sammanhangen i alla detaljer. Men de grundläggande målen måste delas av alla medborgare till vilka även de styrande hör. De har ingen särställning. Också ett annat perspektiv kan anläggas på Lockes användning av förtroendet. En betydelsefull slutsats från *Essay* var att det inte gick att förankra människans handling i ett kunskapssteoretiskt tillfredsställande resonemang. De flesta tankar och handlingar byggde inte på rationella överväganden. Hur var då samhället möjligt? Lockes svar är att den bristande rationaliteten kompenseras av förtroendet.³²

Men han inser att det är inte tillräckligt med ett informellt etablerat förtroende, utan normerna behöver institutionaliseras. *Two Treatises* kan läsas som ett förslag på hur förtroendet ska institutionaliseras. Politiken är medlet för detta, att etablera en formaliserad norm som bärs upp av medborgarnas vision om det goda livet som ytterst kan härledas från den naturliga lagen. Lagarna är ett av de främsta verktygen för detta. En fast värdenorm etableras av människorna själva som innebär att förtroenderelationerna stabiliseras. För Locke innebär den mänskliga mångfalden och den följande relativiteten i vad som räknas som dygd, att dessa normer måste fastställas genom ett samtycke. Det är inte självklart vad som räknas som gott och ont. Endast det explicita samtycket kan bekräfta att individerna är överens. Här krävs ett mått av rationell förmåga, men som Locke försöker visa, denna rationalitet kan dokumenteras med historiska exempel.³³ I dessa exempel liksom i det följande kapitlet om målen för det politiska samhället, framtonar en tillit till människans förmåga att

ordna sina omständigheter. De flesta människor är inte medvetet onda, men det fåtal som är, kan skapa desto större skada. Och mot dem måste de övriga medborgarna skydda sig.³⁴

Men förtroendet rymmer också ett anti-rationellt inslag som kompletterar det det reflexiva omdömet och gör det till en god vana. I vardagslivet ersattes omdömet ofta av ett vanemässigt betende som i för sig inte behövde innebära sämre kvaliteter än ett omdömesbaserat handlande. Uppfostran och utbildning är de främsta sätten att etablera korrekta vanor som minskar kraven på ett reflekterat tänkande för att handla moraliskt rätt. De kan betraktas som former för att etablera och vidmakthålla ett samhälles moraliska normer. Innehållet i förtroendet skapar ett samhälles politiska traditioner, vad medborgaren kan förvänta sig av makten. Medborgaren kan förlita sig på att politikerna handlar i det allmännas intresse. Men traditionen är åtkomlig för kritik. Förtroendet är en traditionsbaserad norm, men den rymmer också omdömet eller den kritiska reflektionen som gör det möjligt att ifrågasätta makten. Dygden förtroende finns både i känslan och förnuftet. Själva poängen med dygden är den ger ett alternativ till att dela upp människan i förnuft och känsla, i rationalitet och irrationalitet. Lockes människosyn och därmed uppfattning om samhällets politiska möjligheter följde den aristoteliska traditionen. Såväl förnuft som känslor var åtkomliga för moralisk förbättring.

Avslutning

Jag har försökt visa att dygdeteorin spelar en central roll i Lockes filosofi. Hans djupa skepsis mot de politiska och sociala institutionerna riktade sig mot att de förstörade människans brister. I detta perspektiv framtod den enskilda människans karaktär som ett säkrare moraliskt fundament än kollektivets egenskaper. Tivlet på den kollektiva dygden hade en konkret historisk förankring i Lockes erfarenheter av den instabila engelska inrikespolitiken från 1670-talet. Hans analys är sprungen ur ett samhälle som saknade politisk stabilitet.

Men Lockes människosyn representerar inte någon optimistisk individuell förnuftstro. I hans filosofi lyfts andra egenskaper fram, begär och känslor är de huvudsakliga mänskliga drivkrafterna. Den kunskapssteoretiska och politiska individualismen bottnade i en fruktan för vad människan kunde åstadkomma som gruppvarelse. Inbördeskrig, grymheter och orättvisor tillhörde människan som delaktig i en social situation som begränsade friheten att handla annorlunda. Politikens stora utmaning låg i att förankra den sköra dygden, att skapa ett samhällsklimat av förtroende.

Fotnoter

¹ Citerat efter John Dunn "From applied theology to social analysis" I Hont & Ignatieff *Wealth and Virtue*, Cambridge University Press, 1983, s. 124.

² Se Peter Laslets förord till *Two Treatises*, s. 79-92.

³ Hänvisningarna är till John Locke *An Essay concerning Human Understanding*. Edited by Peter H. Niddich, Oxford University Press, 1975, och *Two Treatises of Government*. Edited by Peter Laslett, Cambridge University Press, 1988.

⁴ Den enda utförliga behandlingen av "trustbegreppet" hos John Locke är John Dunns "The concept of 'trust' in the politics of John Locke", i Richard Rorty, J.B. Schneewind, Quentin Skinner *Philosophy in History*, Cambridge University Press, 1984. John Colman *John Locke's Moral Philosophy*, Edinburgh University Press, 1983, behandlar inte förtroendebegreppet, och dygd nämns bara kortfattat. Frågan behandlas inte heller i en av de senaste Lockemonografierna, Ian Harris *The Mind of John Locke, A Study of political theory in its intellectual setting*, Cambridge University Press, 1994.

⁵ Min analys står i beroende till Dunns uppsats. Han hävdar att Lockes filosofiska tänkande: "(and in my view the central burden of his philosophical thinking in its entirety) was directed toward an understanding of the rationality and moral propriety of human trust.", a.a. s. 280. Dock, Dunn har inte ägnat Lockes förtroendebegrepp mer analys än uppsatsen ovan. Två avgörande skillnader mellan Dunns analys och min, är att jag inte ser gudstron som lika avgörande för Lockes tänkande. Förtroende kan existera, även i Guds frånvaro. Den andra skillnaden är att jag ser förtroendet som en aristotelisk dygd, d.v.s

en rationell egenskap som förenar förnuft och känsla. Dunn framsätter Lockes dygd som en uppgiven strategi, vad som återstår efter att det epistemologiska sökandet efter moralens grund misslyckats. Se a.a. s. 283.

⁶ *Two Treatises* 2.95.

⁷ "But submitting to the Laws of any Country, living quietly, and enjoying Priviledges and Protection under them, *makes not a Man a Member of that Society*: (...) Nothing can make any Man so, but his actually entering into it by positive Engagement, and express Promise and Compact." *Two Treatises* 2.122.

⁸ Idén om "trust" eller "fides" - som det latinska uttrycket lyder - hade en betydelsefull roll i den hellenistiska filosofin. Cicero diskuterar förtroende som en nödvändig egenskap för att bli älskad, uppnå ära och vara värdig det politiska ansvaret. Se Cicero *On Duties*, Cambridge University Press, 1991, s. 7, 11, 13, 70, 72, och särskilt s. 74.

⁹ John Dunn hävdar att Locke inte skiljer på orsaker och existensvillkor, se a.a. s. 280.

¹⁰ John Locke *Essays on the law of nature*, essay VIII, s. 213.

¹¹ *Two Treatises* 2.14.

¹² *Two Treatises* 2.22.

¹³ Se även *Two Treatises* 2.171. "Secondly, *Political Power* is that Power which every Man having in the state of Nature, has given up to the hands of the Society, and therein to the Governours, whom the Society hath set over it self, with this express or tacit Trust, That it shall be employed for their good, and preservation of their Property."

¹⁴ *Two Treatises* 2.149.

¹⁵ *Two Treatises* 2.155.

¹⁶ "This Power to act according to discretion, for the publick good, without the prescription of the Law is called *Prerogative*." *Two Treatises* 2.60.

¹⁷ "For as a good Prince, who is mindful of the trust put into his hands, and careful of the good of his People, cannot have too much *Prerogative*, that is, Power to do good." *Two Treatises* 2.164. Se även 2.167.

¹⁸ *Two Treatises* 2.166.

¹⁹ *Two Treatises* 2.222.

²⁰ *Two Treatises* 2.221, 2.222, 2.226, 2.227, 2.228, 2.231, 2.239, 2.240, 2.242.

²¹ "The breach of Trust, in not preserving the Form of Government agreed on, and in not preserving the Form of Government agreed on, and in not intending the end of Government it self, which is the publick good and preservation of Property. When a King has Detron'd himself, and put himself in a state of War with his People, what shall hinder them from prosecuting him who is no King, as they would any other Man, who has put himself into a State of War with them." *Two Treatises* 2.239.

²² Se Dunn a.a. s. 290f.

²³ "First, The *Divine Law*, whereby I mean, that Law which God has set to the actions of Men, whether promulgated to them by the light of Nature, or the voice of Revelation. (...) This is the only true touchstone of *moral Rectitude*; and by comparing them to this Law, it is, that Men judge of the most considerable *Moral Good* or *Evil* of their actions (...)" *Essay* 2.28.8.

²⁴ (...) neither faith (fides), nor agreement, nor oaths, the bonds (vincula) of human society can be stable and sacred for an atheist: so that, if God is once taken away, even simply in opinion, all these collapse with him". John Locke *Letter of Toleration*. Citerat efter Dunn a.a. s. 288.

²⁵ "Secondly, The *Civil Law*, the Rule set by the Commonwealth, to the actions of those, who belong to it, is another Rule, to which Men refer their Actions, to Judge whether they be *criminal*, or no. This Law no body over-looks (...)" *Essay* 2.28.9.

²⁶ "Thirdly, The *Law of Opinion and Reputation*. Vertue and Vice are Names pretended, and supposed every where to stand for actions in their own nature right and wrong: (...) Nor is it to be thought strange, that Men every where should give the Name of *Vertue* to those actions, which amongst them are judged praise worthy; and call that *Vice*, which they account blamable. (...) Thus the measure of what is every where called and esteemed *Vertue* and *Vice* is this approbation or dislike, praise or blame, which by a secret and tacit consent establishes it self in the several Societies, Tribes, and Clubs of Men in the World" *Essay* 2.28.10. "The Penalties that attend the breach of God's Laws, some, nay, perhaps, most Men, seldom seriously reflect on; and amongst those that do, many, whilst they break the Law, entertain Thoughts of future reconciliation, and making their Peace for such Breaches. And as to the Punishments due from the Laws of the Commonwealth, they frequently flatter themselves with the hopes of Impunity. But no Man escapes the Punishment of their Censure and Dislike, who offends against the Fashion and Opinion of the Com-

pany he keeps, and would recommend to himself (...) But no Body, that has the least Thought, or Sense of a Man about him, can live in Society, under the constant Dislike, and ill Opinion of his Familiars, and those he converses with. (...) This is a Burthen too heavy for humane Sufferance (...). *Essay* 2.28.12.

²⁷ Jämför Alasdair MacIntyres annorlunda uppfattning i *After Virtue*, Duckworth, (1981) 1985, och även i hans senare arbeten t.ex. *Whose Justice, Which Rationality?* Duckworth, 1988.

²⁸ Dunn a. a. s. 292.

²⁹ Dunn a.a. s. 294.

³⁰ Niklas Luhmann *Trust and Power*, John Wiley & Sons, 1979.

³¹ *Secondly, Political Power* is that Power which every Man, having in the State of Nature, has given up into the hands of the Society, and therein to the Governors, whom the Society hath set over it self, with this express or tacit Trust, That it shall be employed for their good, and the preservation of their Property. *Two Treatises* 2.171.

³² The duties of life are not at variance with one another, nor do they arm men against one another - a result which, secondly, follows of necessity from the preceding assumption, for upon it men are, as they say, by the law of nature in a state of war; so all society is abolished and *all trust, which is the bond of society*. (m.k.) John Locke *Essays on the Law of Nature*, s. 213.

³³ *Two Treatises* 2.106-115.

³⁴ "And where it not for the corruption, and vitiousness of degenerate Men, there would be no need of any other; no necessity that Men should separate from this great and natural Community, and by positive agreements combine into smaller and divided associations." *Two Treatises* 2.128.